

Én akkor is, bár mint dicsőült lélek
 Régen Hadúr mennyországban élek,
 Szent örületre gerjedek –
 S a fellegekből is alákiáltom
 Ádáz nyugatra minden átkom,
 S a magyarokra, hogy – nyergeljete!

KÖZLI: MEZEI ZSOLT

Márton Gábor református esperes méhészeti szakkönyvének kiadása és olvasói.

A Pápai Református Könyvtár őrzi Tóth Ferenc¹⁸ dunántúli református püspök könyvhagyatékát, amelyben 402. leltári szám alatt található Márton Gábor¹⁹ református prédikátor *Gazdaságos méhtartás* c. könyve.²⁰ A könyv címlapjának belső oldalán olvasható possessorori bejegyzés a gyarapodás módjára is fényt vet: „A Tisztelendő Szerző ajándékából bírja Tóth Ferenc”.

A gróf Amade Antal zalai főispáni kormányzónak és Zala vármegye „Karjainak és Rendjeinek, mint a' Közjó' és hasznos igyekezetek' hív pártfogóinak buzgó előmozdítóinak” ajánlott kötet azért is figyelemre méltó, mert a végén 16 számozatlan nyomtatott oldalon tartalmazza az előfizetők névsorát. A kötet egyik fejezetéből rekonstruálható létrejöttének története is.²¹

1815. október 9-én egy tekintélyes kiküldöttség jelent meg Köveskálón Márton Gábor református lelkésznel, hogy jelentést tegyen méhese állapotá-

¹⁸ Tóth Ferenc (1768–1844) földművelő szülők gyermekeként Vörösbényben született, a debreceni református kollégiumban, majd a göttingeni egyetemen végezte tanulmányait, 1801-től a pápai kollégium teológia professzora, 1817-től a dunántúli egyházkerület jegyzője, 1827-től haláláig püspöke. Tankönyvei, prédikációi, egyháztörténeti munkái révén is ismertté vált. Munkáit felsorolja: SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái. XIV. Bp., 1894. 368–371.

¹⁹ Mándi Márton Gábor (1775–1848) Pápán tanult, Csurgón tanárkodott, 1810-től köveskáli (Zala vm.) református prédikátorként szolgált. 1841-től haláláig a veszprémi egyházmegye esperese; egyházkerületi tanácsbíró, zalai táblabíró volt. Vö. SZINNYEI: i. m. 729–730. ZOVÁNYI Jenő: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon. (3. jav. és bőv. kiad., szerk.: Ladányi Sándor) Bp., 1977. 392.

²⁰ Ismertetése: „L–r”: Jegyzés A' Gazdaságos Méhtartás Recenziójára = Tudományos Gyűjtemény, 1817. IX. 106–113.

²¹ MÁRTON Gábor: *Gazdaságos méhtartás*. Győr, 1816. 232–243. Az iratmásolatokat közlő XV. rész címe: *Tekintetes Nemes Szala Vármegye' Tekintetes Kiküldöttségének Jelentése a' gazdaságos Méhtartás megvívásáról*. A jelentést Zala Vármegye 1815. november 8-i közgyűlése 2007. szám alatt tárgyalta.

ról. A bizottság tagjai *Novák Gáspár* járási főszolgabíró, *Asbóth János* keszthei uradalmi prefektus, *Sááry László* járási alszolgabíró, *Nagy Ferenc* járási alszolgabíró voltak. A vizsgálat alkalmával megjelentek: *Györffi Antal* és *Vadnay Károly* táblabírák, *Bíró Ferenc* és *Nagy Ferenc* járási szolgabírák, *Ádám Pál* és *Körmendy István* járási esküdtek; *Dömölky Imre* kövesi prédikátor, *Nagy Sándor* birtokos, *Virág András*, a herceg Esterházy-uradalom gazdatisztje, továbbá *Virág János*, Tapolca mezőváros öregbírája.

A vizsgálatot maga a méhészt kérte, mégpedig azzal a szándékkal, hogy megnyerje Zala vármegye támogatását tervezett könyve kiadásához. A kiküldöttség annak rendje-módja szerint felkereste a „kémény nélküli füstös házakból” álló, falu közepén lévő parókiát és megvizsgálta a „méhes gazdaságot”.²²

A parókia mellett épült, 3 szintes, hagyományos kasokból, illetve a lelkes által kifejlesztett fiókos kasokból (összesen 44 kasból) álló méhes, s a méhészt gazdálkodása is elnyerte a kirendelt szakértők tetszését. Megtekintették Márton *Gazdaságos méhtartás* c. művének kéziratát is, melyet a „tekintetes nemes vármegyének kegyes pártfogásába” ajánlották. Jelentésük zárásaként a következőket írták: „Alázatos tudósításunkból önként fogják a’ tekintetes statusok és rendek áttallatni, hogy edgy olly ága a’ gazdaságnak, melly magában ártatlan, és mind tehetőssebb mind tehetetlenebb gazdák által gyakoroltatható” – a vármegye „tekintetét és pártfogását igen-is megérdemli”.²³

Márton Gábor 1810-ben kezdett méhészkedni. Ekkor 20 forintért egy kas méhet vásárolt Simon Pál szőlősi tanítótól. Számadásai szerint a kasból való méhek szaporításával 1810–1816 között 1256 forint 30 krajcár tiszta nyereségre tett szert.²⁴ Tényszerűen bizonyította, hogy „A’ Méhtartás igen nevezetes ága a’ Gazdaságnak. Mert ha a’ jószágban fekvő tőkepenz érdekét²⁵ a’ Gazdaság’ folytatására megkívántató költséggel edgyütt a’ jövedelemből kiveszszük: azt tapasztaljuk, hogy annak edgyik ága sem ad annyi hasznót, mint a’ Méhtartás.”²⁶

Zala vármegye segítségével országosan meghirdették a munkát. Miután megfelelő előfizetőt jeleztek a törvényhatóságok, a szerző 1815 decemberében sajtó alá rendezte a kéziratot, s 1816-ban Győrben, Streibig Leopold nyomdájában kinyomtatta a *Gazdaságos méhtartás* c. 252 oldalas kézikönyvét.

²² MÁRTON: i. m. 233.

²³ MÁRTON: i. m. 240.

²⁴ MÁRTON: i. m. 241–243.

²⁵ kamatát

²⁶ Az idézet: MÁRTON: i. m. Előbeszéd, XI. A vármegyéhez írt folyamodásában hasonlóképpen fogalmazott: „A’ Méhtartás – írta – a’ Magyar Országai Gazdaságnak igen nevezetes ága, – a’ melly három annyinál-is több hasznót ad, mint a’ Gazdaságnak akármelyik más ága.” Uo. Előbeszéd, XVIII.

A „közjót” szolgáló gazdasági szakmunkát 6 szakkönyv és saját 15 évi tapasztalatai alapján írta a földbirtokosok, köznemesek, papok és tanítók, valamint a jobbágyok számára. Célközönségének a mezőgazdaságból élő úri és gazdaközönséget tartotta, az előfizetők zöme azonban a társadalmi közép- és alsórétegekből került ki. Elsősorban vármegyei, uradalmi tisztek, táblabírák, köznemesi birtokosok, lelkészek, kisebb részt mezővárosi és falusi jegyzők neve került fel az előfizetési ívekre, de a megrendelők közt néhány főrendi férfi²⁷ és nemes asszony is akadt.²⁸

Sajnos, az általa közölt adatok segítségével pontos statisztikát nem lehet készíteni, mivel sok esetben helységnév vagy foglalkozás nélkül szerepelnek az előfizetők. A széleskörű társadalmi érdeklődést mutatja, hogy összesen 400 előfizetője volt a kötetnek, akik 639 példányra tartottak igényt. Ilyen példányszám mellett az előfizetési díjak – ha rendben megérkeztek – fedezhették a nyomdai költségeket.²⁹

A névsor élen gróf Várkonyi Amadé Antal, Zala vármegye főispánja állt 10 példánnyal; mások – Székelyföldről Zalaig, Zalától Pozsonyig és Bécsig – rendszerint egy-két példányt vásároltak. A forgalmazásba többen besegítettek. Ezt jelzi, hogy Csáthly György nyomdász és könyvárus 30, Márton József³⁰ bécsi egyetemi tanár 25, Stefaits József táblabíró 10, Mlinorits István táblabíró, gróf Péchy József és a név nélkül szereplő nagykallói postamester 8–8 példányra fizetett elő.

A neves előfizetők közt találjuk Asbóth János (1768–1823) keszthelyi uradalmi prefektust, a Georgicon igazgatóját; dr. Láng [János] Fortunatust (1771–1829), a pesti egyetem teológiaprofesszorát és rektorát; Matkovics Károlyt, a pesti papi szeminárium aligazgatóját, a pápai kötődésű Mándi Márton József (1771–1840) bécsi egyetemi tanárt,³¹ Rumi Károly (1780–1847) georgikoni professzort.³²

A Balaton-felvidékről Barla Mihály kövágóörsi evangélikus lelkészt, Gál Mihály „szentbékállai” (szentbékáli) katolikus plébánost, a pápai származású

²⁷ Pl. báró Fischer [István] egri érsek 1, gróf Nagyetsei Toldalagi Mihály királyi táblai assessor 1, gróf Széki Teleki Domokos szintén 1 példányt, gróf Széki Teleki Mihály, Marosszék főkapitánya 2 példányt rendelt meg.

²⁸ Tekintetes Bóday Józsefné Gömbös Éva 1, tekintetes Boronkay Andrásné 2, tekintetes Sós Imréné 1 példányt rendelt meg.

²⁹ A hátsó borító nem tartalmazza a könyv árát, így arról közelebbit nem tudunk.

³⁰ Márton Gábor 1809-ben feltehetőleg Márton Józsefnek küldött Bécsbe egy kis hordó szín-mézet, melynek nagy sikere volt. Vö. MÁRTON: i. m. 70.

³¹ Mándi Márton József Márton István pápai kollégiumi professzor öccse volt.

³² Rumi Asbóth János uradalmi jószágigazgatóval való összezőrdülése miatt éppen 1816-ban hagyta ott Keszthelyt, s az új tanévet már a karlócai liceumban kezdte. Vö. SZINNYEI XI. Bp., 1906. 1394.

zású Ruszek József (1779–1851) keszhelyi apátplébánost, filozófust; Vámosi Sándor László járási szolgabíró, diszeli birtokost, továbbá Szabó János kővágóörsi református tanítót, Vadnay Károly táblabíró említhetjük meg.

A korabeli Veszprém megyéből többek közt Átal Ferenc görzsönyi református lelkész, Békássy Imre középirtokost, Bézsán (Bésán) István vármegyei első alispánt, Csirke János veszprémi ügyvédet, „több tekintetes uradalmak físcálissát”, gróf tolnai Festetics László nagyirtokost, Herbst József kislódi káplánt, Hetessy Imre mezőlaki tanítót, Jursits János táblabíró, [Mándi] Márton István (1760–1831) pápai református főiskolai professzort, Nagy János kéttornyúlaki református lelkész, Pápay Sámuel (1770–1827) táblabíró, irodalomtörténész; Süvegjáró Pál palotai katolikus plébánost, Szalai János mihályházi református lelkész, Zsoldos János mezőlaki református lelkész, Zsoldos János (1767–1832) pápai orvost, Veszprém vármegye főorvosát, valamint Váradi Istvánt, a pápai református kollégium seniorát találjuk az előfizetők között.

Az olvasók Márton Gábor könyvének segítségével a méhészet tudományát gyakorlati szempontból, a hazai viszonyokhoz alkalmazkodva ismerhették meg. A kötet első részében a méhészetet a gazdasági ágak közt helyezte el, s a méhtartást éppúgy ajánlotta a nagy-, mint a közép- és kisirtokosoknak. A második részben a „gazdaságos méhtartás” alapjait mutatta be a méhek ismertetésétől, a méhes kialakításától a méhészt évszakonkénti tevékenységén át a méhcsípésig, a méhek betegségéig.

Zárásként „megfejtendő kérdéseket” tett fel, s javaslatokat várt pl. arra, hogy hogyan lehetne az ország méztermelését felmérni, a méhtartást virágzóvá tenni, azt az iskolákban tanítani. De kíváncsi volt arra is, hogy lehet a mézet patikában gyógyszerként, alapanyagként hasznosítani vagy a cukor felváltására alkalmazni kávé és tea fogyasztásakor, hogy ezzel az importot csökkenteni lehessen.³³

Végül az a kérdés izgatta, hogy melyik az ideális méhészkönyv? Talán az, melyet „minden falusi méhes gazda, a’ ki tsak olvasni tud, hasznára fordíthat”, vagy inkább két méhes könyvet kellene írni: „edgyiket a tanúlt, a’ másikat a’ tanúlatlan embereknek számokra”.³⁴

³³ Értékes kultúrtörténeti adat, hogy szerinte az utóbbi 20 évben széles körben elterjedt, „elközsöngesedett” a kávéivás, sokan még adósságba is verik magukat, hogy egy-egy font cukrot 4–5 forintért megvásároljanak. Egy-egy család egy évben 60, 100 forintot, sőt még annál többet is kiad cukorra, ahelyett, hogy azt mézzel helyettesítsen. Vö. MÁRTON: i. m. 70–71., 74.

³⁴ MÁRTON: i. m. 252.

Márton kezdeményezése nem egyedülálló, hiszen rajta kívül a felvilágosult protestáns egyházi értelmiség számos tagja gyarapította a magyar gazdasági szakirodalmat. Közülük többen a Balaton-felvidékhez kötődtek.

Művének fogadtatása feltehetőleg abban erősítette meg a szerzőt, hogy a méhészkönyvek iránt egyelőre a „tanult emberek” érdeklődnek. A falusi parasztgazdák ugyanis ekkor még gyakorlatban tanulták meg a méhészkedés szép mesterségét.

H. J.

